

Motion till riksdagen 2010/11:A422

av **Mehmet Kaplan och Agneta Luttrupp (MP)**

Stärkta rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av diskrimineringslagstiftningen så att bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning utgör diskrimineringsgrund.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag på konstruktion av en fond ur vilken man ska kunna söka pengar för att täcka rättegångskostnader i diskrimineringstvister.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att reglerna för fördelning av rättegångskostnader vid diskrimineringstvister bör reformeras.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att talan om strukturell diskriminering bör kunna föras i domstol.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att ändra Arbetsdomstolens sammansättning i diskrimineringstvister.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Diskrimineringsombudsmannen bör ges möjlighet i lag att genomföra s.k. situation testing.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om granskning av ojämlikhet i lagstiftning och generell politik.

Motivering

En politik för lika rättigheter är en viktig del av Miljöpartiets politik. Alla ska ha samma rättigheter och möjligheter att verka i vårt samhälle. I statistiska

Fel! Okänt namn på

granskningar av arbetsmarknaden, den politiska arenan och brottsutsattheten framträder uppenbara olikheter mellan grupper. Än tydligare blir skillnaderna i människors egen upplevelse av samhället.

Trots att många vackra ord skrivits i dokument efter dokument kvarstår mycket för att personer med funktionsnedsättning i Sverige ska kunna leva på samma villkor som andra.

Den nationella handlingsplanen för handikappolitiken "Från patient till medborgare" har inte inneburit vad man hoppats trots att den antogs år 2000, och man haft ett antal år på sig att införa förändringar.

Den särskilda FN-konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som Sverige ratificerat kommer förhoppningsvis att skynda på arbetet. Även insatser på EU-nivå kommer att ha en positiv inverkan. Principen om icke-diskriminering har tydliggjorts i en ny artikel i det nya fördraget om EU:s funktionssätt, vilket är mycket bra.

Att skyddas mot diskriminering är en mänsklig rättighet. Sverige måste säkerställa att vi har ett rättsskydd som inte bara är en papperskonstruktion utan i praktiken erbjuder ett effektivt rättsmedel för den som drabbas.

Det är viktigt att synliggöra att ett effektivt diskrimineringskydd inte bara syftar till att kompensera och ge upprättelse till den som drabbas. Den fyller i allra högsta grad en handlingsdirigerande funktion. Den arbetsgivare, restaurangägare eller skolledare som har kännedom om att diskriminering, avsiktlig eller oavsiktlig, kan medföra stora kostnader kommer troligtvis noggrant se till att diskriminering inte sker.

Bristande tillgänglighet bör utgöra diskriminering

Den tidigare Handikappombudsmannen konstaterade att bristande tillgänglighet är en av de största orsakerna till att funktionshindrade diskrimineras. Sveriges samlade handikapprörelse har i åratal påtalat behovet av en diskrimineringslag som inkluderar bristande tillgänglighet.

Fortfarande finns det i verksamheter där man yrkesmässigt vänder sig till allmänheten inte alltid förutsättningar för att personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av verksamheten. Det är inte alltid ens möjligt att kunna ta sig in i en butik och ta del av de varor som erbjuds där. Detta måste anses vara diskriminering. I Sverige är det dock ännu inte definierat så.

Men äntligen har frågan utretts och det finns ett förslag som lagts fram i departementspromemorian "Bortom fagert tal – om bristande tillgänglighet som diskriminering", utarbetad av Hans Ytterberg. Dock har ministern gett Statskontoret i uppdrag att genomföra en "kostnads- och nyttoanalys". Regeringen skriver i budgetpropositionen 2010: "Remissutfallet kommer att vägas samman med resultatet av dessa analyser innan regeringen tar ställning till om och, i så fall, på vilket sätt promemorians förslag bör genomföras."

Bristen på viljeyttring ger enligt oss anledning till oro.

Att göra bristande tillgänglighet till diskriminering är för oss ett mycket viktigt sätt att driva utvecklingen framåt, och vi anser att regeringen skyndsamt behöver återkomma med ett lagförslag.

Vi anser också att förarbetena till lagen behöver innehålla både breda resonemang och specifika exempel på vad lagen kommer att innefatta i förhållande till olika slags funktionsnedsättning. Det finns en oro, t.ex. hos människor med olika typer av allergier, att deras besvär inte kommer att innefattas, t.ex. människor med särskild matallergi.

Skapa reella möjligheter för enskilda aktörer att driva diskrimineringsmål

Den som anser sig diskriminerad, men inte vill ha eller av andra anledningar inte får stöd av Diskrimineringsombudsmannen (DO), har idag i praktiken mycket små möjligheter att på egen hand driva sin fråga i domstol. På samma sätt har landets 14 ideella antidiskrimineringsbyråer små möjligheter i praktiken att ta en tvist till domstol. Vid en förlust löper man risken att få stå för motpartens rättegångskostnader. Dessa uppgick för ett par år sedan till mellan 70 000 och 120 000 kronor efter ett instansförfarande i Arbetsdomstolen. Den risken ska vägas mot att ”utdelningen” i form av utdömt skadestånd vid vinst i AD vid samma tidpunkt var mellan 40 000 och 80 000 kronor.

Till detta kommer att utsikterna att vinna än så länge synes små: När vi för två år sedan lade en mer omfattande partimotion ”En grön politik för lika rättigheter” nåddes framgång i endast 3 ärenden av de 20 diskrimineringsstviser i AD som rör funktionsnedsättning, etnicitet, religion eller annan trosuppfattning samt sexuell läggning.

I praktiken har alltså DO och till viss del fackförbunden monopol på att driva diskrimineringsprocesser. Visserligen är det svenska ombudsmannasystemet ett kraftfullt vapen mot diskriminering, men det finns ändå flera skäl till att skapa reella möjligheter för privata aktörer att processa i diskrimineringsmål.

Först och främst är DO:s resurser begränsade. Det är inte rimligt att en diskriminerad persons möjlighet att få rätt i domstol är avhängigt av att ombudsmannens tjänstemän har tid att ta sig an ärendet. Det finns åtminstone tidigare exempel på anmälningar som hunnit bli preskriberade innan berörd ombudsman hunnit ta sig an dem.

Vidare är möjligt att en person som blivit diskriminerad av någon anledning inte vill vända sig till DO. Anledningen kan vara dåliga erfarenheter eller dåligt bemötande.

Slutligen finns det ett egenvärde i att fler aktörer processar i diskrimineringsmål. Den dynamik, i form av sund konkurrens och samverkan, som kan förväntas uppstå mellan DO, antidiskrimineringsbyråer och andra aktörer kommer att driva fram en skarpare processföring och bättre prejudikat. Miljöpartiets grundsyn är att det finns ett egenvärde i att medborgarna inte alltid vänder sig till staten när något är fel, utan att det finns verktyg i samhället för att ta sig an problem på egen hand.

Fel! Okänt namn

En fond med processmedel bör inrättas

Miljöpartiet föreslår att staten återkommer med förslag på konstruktion av en fond ur vilken antidiskrimineringsbyråer och andra privata aktörer kan söka pengar för att kunna processa diskrimineringsmål. Fonden bör förvaltas av företrädare för det civila samhället, exempelvis antidiskrimineringsbyråerna, Advokatsamfundet och Internationella juristkommissionen.

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att en fond bör inrättas, ur vilken man ska kunna söka pengar för att täcka rättegångskostnader i diskrimineringsstämningar.

Förändra reglerna för rättegångskostnader

Sverige bör ta intryck av den modell för diskrimineringsstämningar som finns i USA. Om den som stämmer ett företag har framgång med sin talan döms företaget att stå för den diskriminerades rättegångskostnader. Om utgången är den motsatta står parterna däremot för sina respektive kostnader. Den som anser sig diskriminerad riskerar således inte att få betala motpartens rättegångskostnader. I Sverige bär den förlorande parten alltid vinnarens rättegångskostnader, oavsett om förloraren är en enskild privatperson eller ett stort företag.

Denna modell har visat sig vara framgångsrik i att möjliggöra att de som diskrimineras kan söka upprättelse genom domstolssystemet. Uppenbart oggrundade stämningar undviks genom regler som bland annat innebär att domstolen vid sådana fall kan ålägga den anklagande parten att betala delar av eller hela det anklagade företagets rättegångskostnader. Exakt vilket motsvarande skydd som vi i Sverige bör ha mot uppenbart oggrundade stämningar återstår att ta ställning till.

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att reglerna för fördelning av rättegångskostnader vid diskrimineringsstämningar bör reformeras.

Även strukturell diskriminering bör kunna processas i domstol

Dagens regler innebär att man bara kan väcka talan om diskriminering om en viss person är diskriminerad och dessutom villig att stå bakom anmälan. Detta är problematiskt, dels eftersom många som diskrimineras inte vågar stå bakom en anmälan, dels eftersom en stor del av den strukturella diskrimineringen på det viset inte innebär att en viss person har diskriminerats.

DO:s möjlighet till tillsyn är inte ett tillräckligt vapen mot strukturell diskriminering. Det är angeläget att många aktörer kan agera kraftfullt. Ett föredömligt exempel, gällande en annan diskrimineringsgrund, är rättsfallet EEOC v. Abercrombie & Fitch Stores, där en butikskedja som systematiskt

undvikit att anställa etniska minoriteter och kvinnor dömdes att genomföra ett omfattande åtgärdsprogram.

Även om en motsvarande möjlighet i Sverige skulle vara ett ovanligt inslag i det svenska rättssystemet så är det en angelägen reform. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att talan om strukturell diskriminering bör kunna föras i domstol.

Säkra diskrimineringskompetens i Arbetsdomstolen

Arbetsdomstolen består i full sittning av två ledamöter från vardera arbetstagar- och arbetsgivarsidan och tre ämbetsmannaledamöter (två jurister och en sakkunnig med särskild erfarenhet från förhållandena på arbetsmarknaden). Vi menar att det i diskrimineringsmål bör säkerställas att domstolen innehar kompetens om diskriminering. I sådana tvister bör därför en särskild ämbetsmannaledamot tillföras med erfarenhet av diskrimineringsfrågor.

Domstolens exakta sammansättning i övrigt vid diskrimineringsmål återstår att ta ställning till.

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att ändra Arbetsdomstolens sammansättning i diskriminerings-tvister.

Möjliggör ”situation testing”

DO bör ges i uppdrag att utveckla s.k. situation testing som metod i sitt arbete. Situation testing innebär att myndigheten utför kontrollerade tester av exempelvis arbetsgivare genom att sända in fingerade ansökningar för personer med lika meriter, men med och utan funktionsnedsättning.

Erfarenheter från bland annat Storbritannien visar att metoden är effektiv i arbetet med tillsyn och att få fram stödbevisning till andra diskriminerings-tvister (se vidare SOU 2005:56 Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige 13.7.1). I enlighet med den utredning som DO redovisade år 2005 (dnr 419-2005 ab. 13) bör myndighetens ramar och möjligheter för att genomföra s.k. situation testing regleras särskilt i lag.

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att DO bör ges möjlighet i lag att genomföra s.k. situation testing.

Granskning av ojämlikhet i lagstiftning och generell politik

Miljöpartiet anser att en politik för lika rättigheter kräver att varje politikområde genomlysas ur ett likarättsperspektiv. Miljöpartiet föreslår att detta görs fortlöpande och systematiskt. Utgångspunkten för sådana granskningar bör vara att undersöka politikens konkreta utfall för samhällets olika grupper,

Fel! Okänt namn på

personer med olika slags funktionsnedsättning och andra. Granskningarna bör grundas på förståelsen om hur strukturell diskriminering fungerar, alltså att våra regler, normer, rutiner, vedertagna förhållningssätt och beteenden är utvecklade i ett majoritetssamhälle, att de ofta missgynnar olika minoriteter samt att företrädare för majoritetssamhället i regel är blinda för detta. En total genomgång behöver också göras för att lyfta fram de specifika områden där ojämlikhet råder i lagstiftningen. Detta för att ge underlag till politiska beslut som ska kunna ändra detta snarast.

Antidiskrimineringsklausuler bör införas vid all statlig upphandling

Erfarenheter från bland annat USA visar att antidiskrimineringsklausuler är ett kraftfullt verktyg för att åstadkomma förändringar i arbetslivet. I enlighet med förslaget i Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige (SOU 2005:56) bör regeringen anta en förordning som innebär att en sådan ska tillämpas i alla statliga upphandlingar. Regeringen bör också säkerställa att klausulerna följs upp så att en reell press sätts på de upphandlande företagen. En funktion för att stötta myndigheterna i arbetet bör inrättas i Finansdepartementet.

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att antidiskrimineringsklausuler bör införas i samtliga statliga upphandlingar.

Stockholm den 26 oktober 2010

Mehmet Kaplan (MP)

Agneta Luttröpp (MP)